

ALF HORNBERG

DUAL ORGANISERING, HIERARKI OG FIREDELINGS- LOGIK I ANDES

EN KOMPARATIV TILGANG

Et festskrift for en antropologisk kollega kan være en lejlighed til at afstå fra det sædvanlige format for videnskabelige artikler for at erindre og for at reflektere mere frit over den generelle kontekst for vore aktiviteter. Med Niels Fock har jeg længe delt en interesse for indfødt, sydamerikansk kosmologi og social organisering. Jeg har også delt hans mere specifikke fascination af det sociale rums geometri og især af den duale organiserings strukturelle logik. Min kopi af Niels Focks *Ecology and Mind in an Andean Irrigation Culture* er underskrevet og dateret den 14. maj 1982. Jeg husker lejligheden vældig godt, jeg besøgte ham i København få måneder efter, jeg var kommet hjem fra et tre måneders feltarbejde i Peru. Jeg kæmpede med problemet angående, hvordan man kunne begrebsliggøre forholdet mellem på den ene side de former for dual organisering i det sydamerikanske lavland, som Lévi-Strauss og andre havde beskrevet, og på den anden side de gennemgående moiety-systemer i Andes. Niels Fock er exceptionel, fordi han har arbejdet i begge områder. Mange antropologer har kæmpet med bilinear slægtsterminologi hos caribisk-talende grupper i Guyana, og mange andre har sporet de andine moiety-systemers territoriale organisering, men jeg kender ingen anden, som har gjort begge dele. Niels Focks *Ecology and Mind* (1981) og vor fælles vens, Salvador Palomino Flores', *Duality in the Socio-Cultural Organization of Several Andean Populations* (1971) satte mig på sporet af en mere dækkende forståelse af dual organisering i Sydamerika (Hornborg 1988, 1990, 1993, 1997). Niels Fock trak på Tom Zuidema og hans studerendes etnohistoriske og etnografiske arbejde i området omkring Cuzco og Ayacucho og fremsatte en strukturel forklaring på den sociale firedeling, som han mente „holder, endda for hele Andesregionen“ (Fock 1981:323).

Landsbyen, jeg besøgte i Peru, var Huahuapuquio i området ved Pampasfloden, omkring seks timers kørsel i lastbil sydvest for Ayacucho. Det var Salvador Palomino Flores' kollega, Prospero Orozco, aktiv i „Los comuneros de Huahuapuquio residentes en Lima“, som foreslog, at jeg skulle besøge hans fødeby. Jeg havde et særdeles mindeværdigt ophold der og kan kun beklage, at det aldrig blev efterfulgt af en længere feltarbejdsperiode. I mere end et årti var jeg dog i kontakt med comunero'erne i Lima og deres slægtninge i landsbyen ved almindelig post og et by-til-by-„udviklings“projekt. Deres breve og fotografier har fulgt mig, selv flere år senere da jeg var på feltarbejde hos mi'kmaq i Nova Scotia i Canada. De er sandsynligvis en del af grunden til, at jeg har viet

mindre og mindre af min tid til slægtskabsteori og mere og mere til emner som imperialisme, magt og asymmetrisk udveksling. Men det er en anden historie.

Jeg kan ikke sige, hvorfor emnet dual organisering tiltrak mig fra starten. Måske fordi det er det enkleste eksempel på en vi/dem-identitetskonstruktion. Frem for alt belyser dets forskellige afskygninger det problematiske forhold mellem egocentriske og socio-centriske opfattelser af det sociale rum. Det er et af de mange emner, Niels Fock diskuterer i *Ecology and Mind*. Skønt de beskrives som egocentriske (Fock 1981:320-1), er juncalesernes kosmologi fæstnet til deres territorium, hvilket betyder, at det at forlade deres hjem for dem ville betyde „lade hele deres verden bag sig“ (op.cit.:328). Dette er dilemmaet ved at være indlejret i den præmoderne verden med en lokal identitet.

Niels Fock berører også et andet gennemgående aspekt ved dual organisering, nemlig sammenfaldet af tid og rum (op.cit.:313; Hornborg 1990). Dette er muligvis et aspekt ved præmoderne kosmologier generelt, før den moderne adskillelse af tid og rum (Giddens 1990). Alligevel er det noget, de fleste af os kan opleve af og til. Selv i dette skrivende øjeblik, mens jeg ser tilbage på mine andine oplevelser i de tidlige 80'ere, er det som om afstanden i tid og afstanden i rum er en og samme.

Dual organisering, eksogami og hierarki

Hvad angår konkrete udslag, er det utvivlsomt en betydning måden hvorpå dual-delingen i Andes „stammer fra *pallca*-princippet i vandingssystemet“ (Fock 1981:323, 329). Men dualismen er langt mere gennemtrængende og fundamental som princip for den sociale kosmologi. Lévi-Strauss kaldte dual organisering „et af hovedproblemerne i sydamerikansk sociologi“ (Lévi-Strauss 1945:38). Han fremførte, at de duale organiseringer i „høj“- og „lav“-kulturer repræsenterer forskellige linier af en fælles sydamerikansk arv og er afledt af en udbredt kulturel tradition, som, hvad kompleksitet angår, var mellemlid for begge (Lévi-Strauss 1944, 1968). Alligevel konkluderede han, at udbredelsen af dual organisering antyder „en funktionel egenskab, der er særegen for arkaiske kulturer“ (Lévi-Strauss 1969:70), og Maybury-Lewis observerede på lignende måde, at „dual organisering findes hovedsageligt i mere 'primitive' samfund“ (Maybury-Lewis 1960:42). Men hvis institutionen dual organisering er en kodning af reciprocitet, som Lévi-Strauss viste det, må vi spørge, hvordan det kan forenes med de asymmetriske forløb, der er karakteristiske for civilisationer på statsniveau som inkaernes Peru og chous Kina (Lévi-Strauss 1968:105-6). En anden gåde er den kendsgerning, at mens den „kanoniserede“ duale organisering blandt lavlandsgrupper som bororo bestod af eksogame moieties, er andine moieties blevet beskrevet som enten endogame eller agame (Tschopik 1946:541; Mishkin 1946:443; LaBarre 1946:583; Adams 1959:158; Palomino 1971:74-5; Earls 1971:72; Zuidema & Quispe 1973:360; Hickman & Stuart 1977:51-2). Det stiller spørgsmålet, om de to fænomener, dual organisering i lavlandet og dual organisering i højlandet, ikke er strukturelt relaterede. Eksogame moieties er umiskendeligt en kodning af symmetrisk udveksling, men har endogame moieties noget at gøre med alliancestrukturer?

Det lader til, at disse to spørgsmål kan løses med ét enkelt svar. Til en start kunne man se på nogle spredte tegn på, at moiety-eksogami i virkeligheden engang har været udbredt i Andes. For det første er der direkte etnohistoriske tegn (Zuidema 1960:305). Dernæst kan den rituelle tilfangetagning af kvinder mellem moieties ses som levn fra moie-

ty-eksogami (Lischetti, Gorbak & Muñoz 1962:297). For det tredje er der aspekter ved slægtskabsterminologier, som i det mindste antyder symmetriske alliancer, selvom dette ikke må blandes sammen med moietyes (se nedenfor) (Tschopik 1946:542; Zuidema 1960:301; Webster 1977:30; Hickman & Stuart 1977:47). For det fjerde, og vigtigst af alt, synes de eksogame grupper, som endogame andine moietyes ofte består af, at have fået alt for lidt opmærksomhed (Zuidema 1960:304; Hickman & Stuart 1977:51). Det sidste punkt er særligt væsentligt, idet andine landsbyer som regel har været delt i fire dele eller *ayllus*, som er grupperede to og to i moietyes (Palomino 1971:86). Huancasancos for eksempel er delt i to moietyes, men disse var hver især delt i to eksogame grupper, som giftede sig indbyrdes med hinanden.

På grund af de mange erobringer, det centrale Andes i historiens løb har været udsat for (f.eks. *wari*, *wanca*, *chanca*, *inka*, *spanierne*) og særligt på grund af inkaernes skik med at indpode fremmede *mitimaes*, kolonister, i den lokale befolkning i forskellige dele af imperiet, har forskellige grupper beholdt denne tradition med at repræsentere forskellige etniske lag, om ikke andet så af navn. Huancasancos' og Sarhuas Wanca-ayllus (Palomino 1971:72, 76) er to eksempler på, hvor vedholdende sådanne forældede etniske identiteter kan være, og der kunne fremføres mange flere (Duviols 1973; Earls & Silverblatt 1978; Earls 1981; Espinoza 1981). Lige så langt som de etnohistoriske kilder går tilbage, indikerer de, at etniske barrierer som den mellem inkaerne og chancaerne (Zuidema 1964:103) eller mellem aymaraerne og uruerne (Murra 1968:126) er kommet til udtryk i form af ayllus eller moiety-delinger.

Den etniske identitet i en sådan deling kan naturligvis kun blive opretholdt igennem en vis grad af endogami. Men ligesom med de dravidiske slægtskabsterminologier i det indiske kastesystem (Dumont 1957; Yalman 1962) må man forvente, at sådanne etniske grupper tenderer mod at dele sig i to kategorier, der gifter sig indbyrdes. En befolkning, der vender sig ind mod sig selv i giftermål, har stadig brug for at skelne imellem de giftefærdige og de ikke-giftefærdige. Dette kunne sagtens gælde for de to Wanca-ayllus i Huancasancos, der gifter sig indbyrdes. Snarere end at udgøre en endogam Wanca-moiety kan delingen i Hanan Wanka og Lurin Wanka ses som et eksempel på eksogame moietyes, som stadig fungerede for blot få årtier siden, side om side med de to øvrige eksogame moietyes (Sawqa og Wando) fra en anden etnisk gruppe. Denne anden etniske gruppes identitet er mindre klar, men Palomino mener, at Sawqa „kun kan være en oprindelig udtale af Jauja“ (Palomino 1971:71), og man ved med sikkerhed, at mitimaes fra Jauja slog sig ned i Huancasancos.

Endnu et eksempel på en tvedelt, symmetrisk alliancestruktur inden for en højniveau endogam gruppe ses i Chuschi, hvor Isbell bemærker en præference for „at udveksle generationsfæller (søskende eller første kusiner) mellem to ayllus, når først en ægteskabsforbindelse en gang er blevet etableret“ (Isbell 1977:94). I Vicos cementerer søsterudveksling ligeledes „langvarige og fortløbende venskabsrelationer mellem to slægter“ (Earls 1971:82).

Det horisontale og det vertikale

Selvom moiety-oppositioner såsom hanan-hurin (øvre-nedre) eller jawa-ucu (over-under) (Fock 1981:314) ofte beskrives i asymmetriske termer, som om moietyerne i sig selv

repræsenterede sociale lag, synes duale delinger i lagdelte samfund generelt at være skåret igennem af den hierarkiske dimension. Hver moiety har reelt sin egen hierarkiske organisering. De dobbelte *varayoq* strukturer i andine landsbyer som Chuschi er et godt eksempel på dette (Isbell 1977:86). Ifølge etnohistoriske kilder var diarki udbredt blandt de fleste befolkninger i Andes (Murra 1968:117) for eksempel blandt lupaqqa ved Titicaca (ibid.), chipaya i Carangas (LaBarre 1946), inkaerne i Cuzco (Duviols 1979) og guanaca i Columbia (Hernández 1946).

Det lader til, at de horisontale moiety-delinger, som er ceremonielt og rumligt mere synlige, har haft til følge at den vertikale dimension af politisk og økonomisk lagdeling blev mystificeret og neutraliseret ved at styrke moiety-troskab og minimere spændinger mellem lagene. Dette forhold mellem horisontale og vertikale dimensioner er udbredt overalt i det centrale Andes. Det genkendes for eksempel af Morissette & Racine (1973:181) i Pomabamba, af Houdart-Morizot (1976:264) i Cuenca, af Gow (1978:207) i Pinchimuro, af Ossio (1978:388) i Andamarca, af Fonseca (1981:178) i Chuapiwaranga og af Netherly (1977:110) i det etnohistoriske materiale fra Perus nordkyst. Det minder om Lévi-Strauss' (1963:128, 143) klassiske fortolkning af moiety-eksogami hos bororo som en mystificering af tre endogame lag. Hos de *gê*-talende grupper genfindes lignende skæringer mellem dualisme og endogame lag ved diarki, hierarkier af navnesæt og formaliserede bånd mellem navnegrupper fra modsatte moieties (Hornborg 1988:114-6, 118-9).

Vertikale, intra-moiety-relationer opfattes som blodsbeslægtede, som Guaman Poma viser det i sin beskrivelse af inkaernes rangbegreber: Adelen blev kaldt den regerende konges „sønner“, „sønnesønner“ og „oldesønner“ og efterkommerne af Hanan Cuzco hans „tipoldesønner“ (Zuidema 1974:11). Hurin Cuzcos efterkommere blev meget betegnende kaldt hans „søsters sønner“ (ibid.), og der antydes dermed, at hanan og hurin engang har fungeret som eksogame, patrilineære moieties, i det mindste på royalt niveau.

Den tilbagevendende, firedelte organisering af andine samfund synes at rumme muligheden for enten den symmetriske eller begrænsede udveksling mellem eksogame moieties eller den asymmetriske udveksling i større hierarkiske, sociale systemer. Dette bliver tydeligt, når vi tager den etniske dimension af det andine firedelingsprincip med i betragtning. Som anført ovenfor viser Palominos data, at de to par af ayllus, som gifter sig indbyrdes, i landsbyer som Huancasancos, repræsenterer to forskellige etniske grupper, som hver består af to eksogame moieties og fastholder de forskellige identiteter, som sandsynligvis stammer fra indblandingen af mitimaes i inkaperioden (Palomino 1971). I dag har den etniske bestanddel af ayllu-delingen inkorporeret nutidige kategorier, således at Hanan Wanka domineres af mestizer mens den modsatte ekstrem, Sawqa, udelukkende består af indianere (op.cit.:72). På lignende måde er Qollana-aylluerne (dvs. „øverst“) Puquio og Sarhua mestizernes ayllus, mens Qayao og Sawqa er indianernes ayllus. Inkaernes kategorier for rang overføres således til de etniske hierarkier i nutidens landsbyer. Dette fænomen gentager sig overalt i Andes. I Cuenca repræsenterer de to moieties Wanaco og Qollana modsætningen mellem indfødte og de fremmede mestizer (Houdart-Morizot 1976:18). I Juncal anvendes jawa-ucu-oppositionen indimellem for modsætningen mellem hvide og indianere (Fock 1981:323). I Andamarca forbindes oppositionen imellem den østlige og den vestlige side af Negromayofloden med „gringo“-fremmede over for de lokale (Ossio 1978:387).

Tilsyneladende er Andessamfundenes dualistiske sociale kategorier rammer, som kan indbefatte nye etniske elementer efterhånden, som de træder ind på scenen. Yder-

mere afslører den aktuelle, etniske sammensætning af ayllus i Puquio og Huancasancos, at den etniske endogami i grupperingen mere er ideal end reel (Palomino 1971:68, 72). I hver gruppe synes der at være én ayllu, som er mere tilbøjelig til at bryde med det endogame ideal end den anden. I Puquio gælder dette for Pichqachuri-ayllu'en for indfødte og for Chawpi-ayllu'en (dvs. „i midten“ eller „blandet“) for fremmede. I Huancasancos gælder det for Wando-ayllu'en for indfødte og Lurin (d.v.s. „nedre“) Wanka-ayllu'en for de fremmede. Det mønster, der heraf fremgår, implicerer således en lineær række af fire ordnede ayllus, hvoraf de to ekstremer (den øverste „fremmede“ og den nederste „indfødte“) er de mest endogame grupper. Ved at ændre på hyppigheden af eksogame ægteskaber mellem de to blandede ayllus kan landsbyerne teoretisk set svinge mellem det åbenlyse ideal af to endogame, etniske grupper som praktiserer begrænset udveksling på den ene side og mere hierarkiske alliancestrukturer på den anden. Den øverste (Qollana) ayllu er uvægerligt den gruppe, der forbindes med de højere rangerende fremmede. Ifølge Zuidema var det *kurakas*-ayllu'en og dermed de fremmedes eller „ledende-erobrerens“ (Zuidema 1974:78). Eftersom lokale *kurakas* ofte allierede sig med Cuzco-overherreerne via ægteskaber, udgjorde de bindeleddet mellem lokale hierarkier og rigets hierarki, som de var integreret i.

Med Cuzcos fald i det 16. århundrede er en stor del af alliancestrukturerne oven over de lokale samfund faldet fra hinanden, hvorved landsbyerne har måttet opsøge mere indadvendte alliancestrategier. Dette førte sandsynligvis til en homogenisering af den sociale status, eftersom *kurakas*-ayllu'en mistede det væsentligste grundlag for sin rang. Det eneste, der behøvedes for, at det lineære hierarki af ayllus i Huancasancos kunne trække sig sammen til to par af eksogame moieties, var en reduktion i antallet af ægteskaber imellem de to ayllus Wando og Lurin Wanka. Motivationen for befolkningen fra Wando-ayllu'en til at søge alliancer udenfor har formodentlig begrænset sig med den mindre forskel i rang. De to strukturelle muligheder, der ligger i firedelingsmønstret, kan være udtryk for historiske svingninger imellem perioder med stor lokal autonomi og lighed på den ene side og perioder med udtryk for imperialistiske hierarkier på den anden.

Dette behøver ikke engang at have indebåret en forandring i ideologien, eftersom det lineære hierarki af ayllus eksisterede selv under inkastyret i form af en række tvedelte, gensidige alliancer. Siden inkaerne har arbejdsdelingen i landsbyernes fællesarbejde sædvanligvis været organiseret på basis af moieties (Zuidema 1960:303; Thomson & Murra 1966:238-9; Thomson 1980:45-6; Isbell 1977:88; Mitchell 1976:30; Palomino 1971:72, 82). I Huancasancos er arbejdsdelingen i fællesarbejdet gået på tværs af de to (idealt set) endogame grupper. Hanan Wanka samarbejder med Wando og Lurin Wanka med Sawqa, og det politiske hierarki er vendt om, således at Wando og Sawqa „ses som de største og stærkeste, som på denne måde hjælper deres 'sønner' eller 'små brødre'“, hvilket er de politisk dominerende Wank ayllus (Earls 1971:76).

Fra egocentrisk til sociocentrisk dualisme

Fænomenet dual organisering i lagdelte andine samfund udgør således ikke længere noget paradoks. Tværtimod kan dual organisering ved at fastholde illusionen om reciprocitet meget vel have lettet væksten af hierarkiske systemer i befolkninger, som med Clastres' ord tidligere stod over for staten (Clastres 1977). Det synes ikke at være nogen til-

fældighed, at de to områder af det indfødte Sydamerika, der har været mest optaget af definere moieties rumligt, nemlig Andes og det centrale Brasilien, også er de områder med de største samfund og de mest udviklede politiske systemer. Meget betegnende er det også for disse områder, at slægtskabsterminologierne afviger fra det bilineære, dravidiske mønster, som dominerer det meste af det sydamerikanske lavland. Hvordan kan disse sammenfald forklares?

Dravidiske terminologier skelner mellem tre større dimensioner i klassificeringen af slægtninge, nemlig slægt (blodslægtninge og affinale), generation og køn. Benævnelserne koncentrerer sig generelt om at fastholde en tvedeling mellem blodslægt og affinal slægt, som knyttes sammen af symmetriske alliancer, men denne dualisme er egocentrisk snarere end forenende i korporative grupper. Denne anvendelse af den bilineære terminologi er tilstrækkelig til at organisere en symmetrisk udveksling af ægtefæller, affinale bytteforhold og så videre op til en vis samfundsstørrelse, således at hvert medlem af samfundet automatisk får sin plads i det sociale mønster. Når samfund vokser til over dette punkt, begynder denne indre logik imidlertid at bryde sammen (Schwerin 1982). Som Clastres påviste, er stærke politiske institutioner en nøgelfaktor i at forhindre et samfunds størrelse og undgå en opsplitning (Clastres 1977). I Andes og i det centrale Brasilien, og ifølge historiske kilder også langs Amazonas' flodsletter, har magtfulde høvdinge formået at integrere samfund, der var mange gange større end samfundene i Amazonas' store opland. Ved at fortsætte tråden af dual organisering i Andes og det centrale Brasilien åbnes der mulighed for at beskrive de bilineære terminologiers (nemlig duale oppositioner, relativ alder og køn) grundlæggende strukturelle principper på en anden måde end via den enkle, transitive logik af slægtskabsterminologier. Netop der, hvor disse organiseringsprincipper ikke længere kunne fastholdes i den daglige interaktion, viste de sig at være af så stor betydning for at modstå kaos, at de kom til at udgøre skabelonen for den psykiske konstruktion af det sociale rum. Duale oppositioner, aldershierarkier og køn er netop de sociale dimensioner, der er allertydeligst „rumliggjorte“ i de andine og central-brasilianske samfunds sammensætning.

Dual organisering er på en gang et håndgribeligt aftryk og kodning af reciprocitet og et vilkår, der bidrager til asymmetri. Når først den funktion at stadfæste reciprociteten ligger i to sociocentriske moieties snarere end i en terminologi, der fremmer krydskusine-ægteskaber, må man forvente en vækst i genealogisk eksogami, der fremmer stærkere hierarkiske svigerfamilie-slægtskabsrelationer. Derudover vil den rent numeriske ekspansion, som dual organisering oftest forbindes med, fremme endogame „kaster“ (se nedenfor). Den duale organiserings paradoks er som en puppe: Den bliver forældet lige der, hvor den allertydeligst viser sit tidligere indhold.

Symmetrisk alliance, endogam rang og den relative alders sproglige udtryk: Nogle yderligere komparative betragtninger

Selv når ægteskaber indbyrdes mellem to andine ayllus er hierarkisk arrangerede, synes de altid at have fulgt det fundamentale, symmetriske mønster. Hvis dualisme og hierarki kan blive forenede som diarki, mangler vi at finde frem til, hvordan hierarkiet i inkaernes Peru kunne forenes med symmetriske alliancer. Det lader til, at Indiens etnografi giver os det bedste fingerpeg til at forstå de traditionelle andine hierarkiers struktur. Dumont vi-

ser, hvordan „tendensen til rangdeling“ i dravidiske systemer i Sydindien bygger på forskellige grader af endogami (Dumont 1957:12). Forskelle i status udtrykkes ved aldersforskelle, men deres baggrund findes ofte i de forskellige former for ægtekab, som personen er født ind i. Uafhængigt af graden af lukkethed (kaste, subkaste eller slægtskab) vil børn af ortodokse, endogame ægteskaber fortsætte i deres forældres status, mens efterkommere af efterfølgende ægteskaber (for eksempel af den første kones yngre søstre eller medhustruer) er af lavere status. Der er også „en tendens blandt mennesker med tilknytning til høvdingene til at udvise eller opnå højere status ved at sætte sig i en højere grad af endogami, end der normalt foreskrives“ (op.cit.:10-1). Inden for nogle kaster får de yngre sønner typisk rollen som tjenere i en høvdings hushold. Den ældste søn af den første eller øverste kone „rangerer øverst i et hierarki af sønner født af efterfølgende ægteskaber mellem mennesker af ulige status“ (op.cit.:12). Nogle kaster „udgøres af to endogame sektioner, henholdsvis stor og lille, ren og blandet“ (op.cit.:n. 6). Dumont bemærker, at mekanismen af relativ endogami, som ligger i kastesystemet, også gennemstrømmer „hele slægtskabssfæren“ (op.cit.:7), og Yalman fremfører ligeledes, at singalesiske slægtskaber kan betegnes som „mikro-kaster“ (Yalman 1962:550).

Zuidema fremfører, at lignende mekanismer gjorde sig gældende i inkaernes Peru og, meget sigende, blandt de *gê*-talende *apinayes* forfædre fra det centrale Brasilien og andre lavlandsgrupper (Zuidema 1969). Høvdingenes ekstreme endogami giver en fælles logisk begrundelse for søsters datter-ægteskaber hos *tupí*-talende på den ene side og ægteskaber mellem inkakongen og hans helsøster på den anden (op.cit.:136). Der ligger også betragtninger over klasseendogami i Métraux' iagttagelse, at hos de *arawak*-talende *bauré* i Bolivias lavland overfører en høvding kun sin titel til den ældste søn „hvis han er født af en fornem kvinde, det vil sige, hvis hans mor er en høvdings datter“ (Métraux 1948:419). Også hos de *tukano*-talende *cubeo* er der en tendens til rangering mellem søskende og slægter, eftersom en polygam headmans sønner inddeles i grupper af brødre med fælles mor, således at den ene mors sønner står over for den anden mors sønner (Goldman 1963:115-7). Steward og Faron nævner, at „hos nogle få høvdingedømmer fra det nordlige Andes, som *chibcha*, har høvdingene en tendens til at fastholde familiens renhed ved at gifte sig med deres søstre eller søstrenes døtre, noget lig inkakejserens ægteskab med sin søster“ (Steward og Faron 1959:188) De fremfører, at „denne skik blev sikkert også praktiseret af adelige, hvis status var stærkt knyttet til arvelighed“ (ibid.). En søsters ægteskab med inkakejseren kan have sigtet mod begrebet parallel transmission (Zuidema 1967; Scheffler & Lounsbury 1971:184-5) og til hawaiianske fætter/kusine-termer (Zuidema 1977) således som Dietschy beskriver det for *karajá*, *tapirapé* og *apinaye* fra Brasilien (Dietschy 1977). Zuidemas formodning om, at inkaerne havde en form for kastesystem, vil stadig være relevant. Sarmiento de Gamboa forklarer hanan-hurindelingen i inkaprovinsen *Cañar* som et spørgsmål om første og efterfølgende sønner af en legendarisk forfader; de fem sønner født af hans første hustru dannede *Hanansaya*, mens *Hurinsaya* blev dannet af andenhustruens fem sønner (Sarmiento de Gamboa 1908:31).

Palominos data fra nutidige landsbyer i *Ayacucho*departmentet viser, som gennemgået ovenfor, at lignende principper for relativ endogami stadig kan være gældende (Palomino 1971). Duale delinger i disse samfund afspejler oppositionen imellem rene og blandede grupper fuldstændigt som i Sydindien. Ligeledes som i Indien refererer en gruppe til en anden med udtryk, der angiver relativ alder (for eksempel „yngre brødre“) (Palomino 1970:67; Earls 1971:76). Hierarkier udtrykt ved relativ alder er ligeledes ud-

bredt i det sydamerikanske lavland (Rivière 1973:10, 12; Basso 1985). Hos bororo i det centrale Brasilien, hvor Lévi-Strauss identificerede en underliggende tendens til klasseendogami (Lévi-Strauss 1963), bemærker Crocker, at hierarki udtrykt som relativ alder er „et vigtigt organisatorisk princip“ (Crocker 1969:47). Meget lig Nordvestamazonas' hierarkier efter fødselsrækkefølge (Goldman 1963:27, 98,117-8) hedder den højest rangerende slægt hos bororo „vores ældste bror“, og dem af lavere rang beskrives som „yngre“. Lévi-Strauss bemærker for bororo, at aldershierarkier falder sammen med klare forskelle i materiel rigdom (Lévi-Strauss 1936:278).

Mens relativ alder og fødselsrækkefølge er det sprog, som hierarkier generelt udtrykkes på i det indfødte Sydamerika, har vi også set, at stratificering baseret på klasseendogami kan udtrykkes i formodede etniske forskelle. Den indiske parallel er igen tydelig. Hver endogam subgruppe eller kaste udvikler sin egen ideologiske identitet, og de endogame ekstremer i toppen og bunden af skalaen betragtes sandsynligvis som etnisk helt forskellige. Eksempler herpå fra Andes ses i de fremmede qollana-ayllus i mange quechualandsbyer (Palomino 1971) og i de lavere uru-enklaver ved Titicacasletten (Murra 1968:126-7). I det centrale Brasilien har de gê-talende shेरente opfattet to af deres klaner (prase og krozake) som efterkommere af en fremmed stamme (Nimuendajú 1942:19, 20, 22) og meget karakteristisk som en kategori, der adskilte sig ved ikke at overholde idealerne om eksogami (op.cit.:25). De tukano-talende i det nordvestlige Amazonas retfærdiggør deres udnyttelse af de endogame makúer ved at referere til deres lavere etniske oprindelse (Jackson 1976:6, 25-7). Specielt i det nordvestlige Amazonas har man lagt vægt på endogami efter etnisk rang (Hill 1985:29, 31-2, n. 5) og ligeledes hos chacofolk som kadiwéu og tereno (Steward & Faron 1959:303).

Overalt i Sydamerika synes endogami og hierarki at blive opfattet egocentrisk og relativt, således at opfattelsen af højere og lavere synes at følge en koncentrisk model, der falder sammen med social integration. Andine begreber som hanan/hurin og det tredelte hierarki qollana/payan (chawpi)/cayao kunne overføres til ethvert niveau af social helhed, fra den lokale landsby til hele inkaimperiet. I det nordvestlige Amazonas kan hierarkier af specialisternes roller (høvding, shaman, tjener osv.) ligeledes justeres efter kontekst og skala. Den højest rangerende del identificeres implicit med den sociale helhed, som hos de arawak-talende wakuénai, hvor brodergruppenavne er den højest rangerende broders navn i hver brodergruppe (Hill 1985:27). Den nedadgående rækkefølge af lavere rangerende synes at blive opfattet som en skala af øget marginalitet og svagere niveau af tilhørsforhold til samfundet. Deraf opfattelsen af lavstatus grupper som for eksempel makúerne som fremmede (Goldman 1963:7, 96, 105-7; Jackson 1976). Det er tydeligt, at Andessamfundenes etniske hierarkier kan forstås i en bredere sydamerikansk kontekst. Sådanne komparative tilgange, der inkluderer blikke til steder så langt væk som Indien, kan også hjælpe til at afdække den underliggende strukturelle logik.

Oversat af Vibeke Tuxen

Note

1. En tidligere version af denne artikel blev præsenteret på det 10. Nordiske Etnografmøde i København den 20.-22. oktober 1982. En tak til det svenske Forskningsråd for Humanitære og Sociale Videnskaber for finansiering af mit ophold i Peru i 1981.

Litteratur

- Adams, R.
1959 A Community in the Andes. American Ethnological Society Monograph No. 3. Seattle: University of Washington Press.
- Basso, E. B.
1985 Comment on Siblingship in Lowland South America. I: K. Kensinger (ed.): The Sibling Relationship in Lowland South America. Working Papers on South American Indians No. 7. Bennington: Bennington College.
- Clastres, P.
1977 Society Against the State. Oxford: Basil Blackwell.
- Crocker, J. C.
1969 Reciprocity and Hierarchy among the Eastern Bororo. *Man* 4:44-58.
- Dietsch, H.
1977 Escape social et 'affiliation par sexe' au Brésil Central (Karajá, Tapirapé, Apinayé, Mundurucú). I: B. Albert et al. (eds.): Actes du XLIIe Congrès International des Américanistes Vol. 2. Paris: Société des Américanistes.
- Dumont, L.
1957 Hierarchy and Marriage Alliance in South Indian Kinship. Occasional Papers of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland.
- Duviols, P.
1973 Huari y Llacuaz, agricultores y pastores: Un dualismo prehispánico de oposición y complementaridad. *Revista del Museo Nacional* 39. Lima.
1979 La dinastía de los Incas: Monarquía o diarquía? *Journal de la Société des Américanistes* 68.
- Earls, J.
1971 The Structure of Modern Andean Social Categories. *Journal of the Steward Anthropological Society* 3:69-106.
1981 Patronos de jurisdicción y organización entre los Qaracha Wankas: Una reconstrucción arqueológica y etnohistórica de una época fluida. I: A. Castelli et al. (eds.): *Etnohistoria y antropología andina. Segunda jornada del Museo Nacional de Historia*. Lima.
- Earls, J. & I. Silverblatt
1978 Ayllus y etnias de la región Pampas-Qaracha: El impacto del imperio incáico. I: L. G. Lumbreras (ed.): *La aparición del estado Inca. Actas y trabajos del III Congreso Peruano el Hombre y la Cultura Andina Vol. 1*. Lima: Impropfset.
- Espinoza Soriano, W.
1981 El fundamento territorial del ayllu serrano, siglos XV y XVI. I: A. Castelli et al. (eds.): *Etnohistoria y antropología andina. Segunda jornada del Museo Nacional de Historia*. Lima.
- Fock, N.
1981 Ecology and Mind in an Andean Irrigation Culture. *Folk* 23:311-30.
- Fonseca Martel, C.
1981 Los ayllus y los marcas de Chaupiwara. I: A. Castelli et al. (eds.): *Etnohistoria y antropología andina. Segunda jornada del Museo Nacional de Historia*. Lima.
- Giddens, A.
1990 The Consequences of Modernity. London: Polity Press.
- Goldman, I.
1963 The Cubeo: Indians of the Northwest Amazon. Urbana: The University of Illinois Press.
- Gow, D. D.
1978 Verticality and Andean Cosmology: Quadripartition, Opposition and Mediation. I: B. Albert et al. (eds.): Actes du XLIIe Congrès International des Américanistes Vol. 2. Paris: Société des Américanistes.

- Hernández de Alba, G.
1946 The Highland Tribes of Southern Colombia. I: J. H. Steward (ed.): Handbook of South American Indians Vol. 2: The Andean Civilizations. Bureau of American Ethnology Bulletin No. 143. Washington: Smithsonian Institution.
- Hickman, J. M. & W. T. Stuart (eds.)
1977 Descent, Alliance, and Moiety in Chucuito, Peru: An Explanatory Sketch of Aymara Social Organization. I: R. Bolton & E. Mayer (eds.): Andean Kinship and Marriage. Special Publication No. 7. Washington: American Anthropological Association.
- Hill, J. D.
1985 Agnatic Sibling Relations and Rank in Northern Arawakan Myth and Social Life. I: K. Kensinger (ed.): The Sibling Relationship in Lowland South America. Working Papers on South American Indians No. 7. Bennington: Bennington College.
- Hornborg, A.
1988 [1986] Dualism and Hierarchy in Lowland South America: Trajectories of Indigenous Social Organization. Uppsala Studies in Cultural Anthropology Vol. 9. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
1990 Highland and Lowland Conceptions of Social Space in South America: Some Ethnoarchaeological Affinities. *Folk* 32:61-92.
1993 Panoan Marriage Sections: A Comparative Perspective *Ethnology* 32:101-8.
1997 Serial Redundancy in Amazonian Social Structure: Is There a Method for Post-Structuralist Comparison? I: T. R. Trautmann, M. Godelier & F. Tjon Sie Fat (eds.): Transformations of Kinship Systems. Washington: Smithsonian Institution.
- Houdart-Morizot, M.-F.
1976 Tradition et pouvoir á Cuenca, communauté Andine. Travaux de l'Institut Français d'Etudes Andines Vol. 15. Lima.
- Isbell, B. J.
1977 'Those Who Love Me': An Analysis of Andean Kinship and Reciprocity Within a Ritual Context. I: R. Bolton & E. Mayer (eds.): Andean Kinship and Marriage. Special Publication No. 7. Washington: American Anthropological Association.
- Jackson, J. E.
1976 Relations between Tukanoans and Makú of the Central Northwest Amazon. Manuskript. Massachusetts Institute of Technology.
- LaBarre, W.
1946 The Uru-Chipaya. I: J. H. Steward (ed.): Handbook of South American Indians Vol. 2: The Andean Civilizations. Bureau of American Ethnology Bulletin No. 143. Washington: Smithsonian Institution.
- Lévi-Strauss, C.
1936 Contribution à l'étude de l'organisation sociale des Indiens Bororo. *Journal de la Société des Américanistes* 28:269-305.
1944 Reciprocity and Hierarchy. *American Anthropologist* 46:266-8.
1945 On Dual Organization in South America. *America Indígena* 4:37-47.
1963 Structural Anthropology. London: Allen Lane/Penguin.
1969 The Elementary Structures of Kingship. London: Eyre & Spottiswoode.
- Lischetti, M., C. Gorbak & C. P. Muñoz
1962 Batallas rituales del Chiaraje y del Tocto de la provincia de Kanas (Cuzco-Peru). *Revista del Museo Nacional* 31: Lima.
- Maybury-Lewis, D. H. P.
1960 The Analysis of Dual Organizations: A Methodological Critique. *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 116:17-44.
- Métraux, A.
1948 Tribes of Eastern Bolivia and the Madeira Headwaters. I: J. H. Steward (ed.): Handbook of South American Indians Vol. 2: The Andean Civilizations. Bureau of American Ethnology Bulletin No. 143. Washington: Smithsonian Institution.

- Mishkin, B.
1946 The Contemporary Quechua. I: J. H. Steward (ed.): Handbook of South American Indians Vol. 2: The Andean Civilizations. Bureau of American Ethnology Bulletin No. 143. Washington: Smithsonian Institution.
- Mitchell, W. P.
1976 Irrigation and Community in the Central Peruvian Highlands. *American Anthropologist* 78(1).
- Morissette, J. & L. Racine
1973 La Hiérarchie des wamani: Essai sur la pensée classificatoire Quechua. *Signes et Langages des Amériques. Recherches Amérindiennes au Québec* 3:167-88.
- Murra, J. V.
1968 An Aymara Kingdom in 1567. *Ethnohistory* 15:115-51.
- Netherly, P. J.
1977 Local Level Lords on the North Coast of Peru. Ann Arbor: University Microfilms International.
- Nimuendajú, C.
1942 The Serente. Publications of the Frederick Webb Hodge Anniversary Publication Fund 4. Los Angeles: The Southwest Museum.
- Ossio, J. M.
1978 El Simbolismo del agua y la representación del tiempo y el espacio en la fiesta de la Acequia de la comunidad de Andamarca. I: B. Albert et al. (eds.): *Actes du XLIIe Congrès International des Américanistes* Vol. 2. Paris: Société des Américanistes.
- Palomino Flores, S.
1970 El sistema de oposiciones en la comunidad de Sarhua. Ayacucho: Universidad Nacional de San Cristobal de Huamanga.
1971 Duality in the Socio-Cultural Organization of Several Andean Populations. *Folk*: 13:65-88.
- Rivière, P. G.
1973 The Lowland South America Culture Area: Towards a Structural Definition. Paper presented på 72nd Annual Meeting of the American Anthropological Association. New Orleans.
- Sarmiento de Gamboa, P.
1908 History of the Incas. London: The Hakluyt Society.
- Scheffler, H. W. & F. G. Lounsbury
1971 A Study in Structural Semantics: The Sirionó Kinship System. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Schwerin, K. H.
1982 The Kin Integration System among Caribs. Paper presented på 44th International Congress of Americanists. Manchester.
- Steward, J. H. & L. C. Faron
1959 Native Peoples of South America. New York: McGraw-Hill.
- Thompson, D. E.
1980 The Pre-Columbian and Colonial Heritage of Rapayán. *Archaeology* 33(2).
- Thompson, D. E. & J. V. Murra
1966 The Inca Bridges in the Huánuco Region. *American Antiquity* 31(5).
- Tschopik, H., Jr.
1946 The Aymara. I: J. H. Steward (ed.): Handbook of South American Indians Vol. 2: The Andean Civilizations. Bureau of American Ethnology Bulletin No. 143. Washington: Smithsonian Institution.

- Webster, S. S.
1977 Kinship and Affinity in a Native Quechua Community. I: R. Bolton & E. Mayer (eds.): Andean Kinship and Marriage. Special Publication No. 7. Washington: American Anthropological Association.
- Yalman, N.
1962 The Structure of the Sinhales Kindred: A Re-Examination of the Dravidian Terminology. *American Anthropologist* 64:548-75.
- Zuidema, R. T.
1960 The Kinship System of the Inkas, and Some of Its Implications. Manuskript.
1964 The Ceque System of Cuzco: The Social Organization of the Capital of the Inca. *International Archives of Ethnography*. Suppl. vol. 50. Leiden: E. J. Brill.
1967 'Descendencia paralela' en una familia indígena noble del Cuzco. *Fénix* 17:39-62.
1969 Hierarchy and Space in Incaic Social Organization. Paper præsenteret på 35th International Congress of Americanists. Mexico.
1977 The Inca Kinship System: A New Theoretical View. I: R. Bolton & E. Mayer (eds.): Andean Kinship and Marriage. Special Publication No. 7. Washington: American Anthropological Association.
- Zuidema, R. T. & U. Quispe
1973 A Visit to God: The Account and Interpretation of a Religious Experience in the Peruvian Community of Choque-Huarcya. I: D. R. Gross (ed.): *Peoples and Cultures of Native South America*. New York: Natural History Press.